

Den svenska prostitutionslagstiftningen är ett resultat av närmare trettio års kamp. Hanna Olsson belyser i denna artikel utvecklingslinjen och kartlägger samverkan mellan aktivister, parlamentariker och media.

Från manlig rättighet till lagbrott: Prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år

Hanna Olsson

Genom historien har det funnits tre parter i prostitutionsvärlden – säljaren, köparen och exploatören. Kvinnan, den säljande parten, har varit synlig och kontrollerad medan köparen/mannen levtt sitt ”hemliga” liv utan inblandning från samhället. Den som ”främjat eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjat att någon har sexuell förbindelse mot ersättning” har gjort sig skyldig till en kriminell handling, nämligen koppleri. Antingen man har hållit bordell, upplåtit lokal eller hjälpt till att förmedla kontakt mellan köpare och säljare. Det finns också en fjärde part som påverkar prostitutionens omfattning genom att kriminalisera alternativt legalisera företeelsen, nämligen staten. Könshandeln är idag inte bara en nationell fråga. Den är också i hög grad ett globalt problem där en ny terminologi behövs för att beskriva allt grövre former av exploatering. Trafficking, ”handel med människor för sexuella ändamål” benämns det nya brottet.

Den 1 januari 1999 trädde en ny lag i kraft i Sverige. Att köpa, eller försöka köpa, sexuella tjänster blev en kriminell handling som straffas med böter eller högst sex månaders fängelse. Den säljande parten i prostitutionen, oftast kvinnan, kan inte straffas. Könsköparlagen uttrycker alltså ett klart ställningstagande till parterna i könshandeln. Lagen speglar en radikalt ny syn på samhällsproblemet prostitution och en mångtusenårig könsmaktordning har därmed ifrågasatts. Det är inte längre accepterat att en grupp kvinnor i samhället mot betalning skall vara tillgängliga för mäns sexuella behov.

Hur såg då den politiska processen ut i Sverige från 1970-talets ”sexliberala” inställning fram till 1999 års lag? Det är denna svenska samtidshistoria som jag här vill försöka fånga. Det är främst den heterosexuella prostitutionen, det vill säga den tveklöst vanligaste prostitutionsformen med kvinnan som säljare och mannen som köpare, som kommer att analyseras.

Det är svårt att fånga linjerna i en historisk utveckling och det blir knappast enklare av att själv ha varit delaktig. Mellan åren 1977 och 1980 var jag huvudsekreterare i den statliga prostitutionsutredningen. Jag försöker i det följande, både som aktör och engagerad betraktare, se tillbaka och urskilja linjerna i förändringen. Som före detta byråkrat och utredare försöker jag också skildra hur utredningsväsendet spelat en viktig roll i samspelet mellan inom- och utomparlamentariska aktörer.

Historikern Paulina de los Reyes har i en artikel talat om "tidens makt att skapa skillnad."¹ Hon beskriver hur "tiden skapar skillnad men den etablerar också en ordning om det naturliga och önskvärda." Hennes formuleringar ligger nära ordet tidsanda. Från den punkt i tiden från vilken jag nu berättar syns förändringen självklar. Men den kunde verkligen inte förutses på 1970-talet. Just för att synliggöra "skillnaden" spinner jag en tråd mellan två riksdagsdebatter som hölls med 20 års mellanrum, den 9 maj 1978 och den 28 maj 1998.²

En historisk brytpunkt

När 1970-talet bröt in gjorde sig många nya röster hörda. Den politiskt radikala vänster rörelsen dominerade samhällsdebatten. Kollektivets intresse gick före individens och tron att samhället gick att förändra upplevdes inte som en utopi utan en möjlighet. Ett stelt hierarkiskt samhälle ifrågasattes och människorna blev du med varandra. Inom många samhällssektorer – psykiatri, socialvården, kriminalvården – skedde stora förändringar. Psykiatripatienten, socialvårdsklienten och fången kunde för första gången göra sin röst hörd i media.³ De utanförställdas livsberättelser blev gnistan i samhällsdebatten. Detta gällde också kvinnorna.

Under 70-talet blev kvinnans ställning i samhället politik.⁴ Inom så gott som alla samhällsområden började nya tankar formuleras, baserade på kvinnors erfarenheter. Den kamp som kvinnorna drev i början på 1900-talet för att få rösträtt blev i slutet på 1900-talet en kamp för politiska krav som gagnade kvinnokollektivet. Kvinnor hade fått formella politiska rättigheter men inga reella förutsättningar att förverkliga sina liv på egna villkor. Familjeidealet med kvinnan och barnen i hemmet och mannen som försörjare var inte längre de unga kvinnornas livsdröm. För att kvinnorna skulle kunna bli ekonomiskt självständiga krävdes daghem åt barnen: "Ropen skalla – daghem åt alla." De orättvisa löneskillnaderna ifrågasattes. Slagordet "det personliga är politiskt" fick ett verkligt innehåll och många kvinnors "individuella livsproblem" förvandlades därmed till politiska krav.

Män hade levt sina liv uppdelade i en privat och en offentlig sfär. Men för majoriteten av kvinnorna hade rollen som maka och mor varit den väsentliga. När många kvinnor nu gjorde anspråk på att också bli samhällsmedborgare på lika villkor med männen blev uppgörelsen med begränsningarna i det privata livet en nödvändighet. Det var i samtal mellan kvinnor som den manliga dominansen både privat och samhälleligt kunde ifrågasättas. Att dela erfarenheter med andra kvinnor blev grunden för ett politiskt handlande. Inte minst gällde det de sexualpolitiska frågorna som börjat debatteras på 1960-talet.

Då gick de unga liberalerna till storms mot ett i deras tycke föråldrat och inskränkt samhälle. Synen på sexualitet skulle vara fri och öppen och den kristet färgade syndastämpeln skulle tvättas bort. Krav restes på bättre sexualundervisning och på att unga människor skulle ha rätt att leva ut sin sexualitet. I det

folkpartistiska sexualpolitiska programmet ”Den tysta nöden” från 1966 krävde man också forskning, avskaffande av särlagstiftning mot homosexuella samt att lagarna mot pornografi, prostitution och koppleri skulle liberaliseras.⁵ I debattböcker formulerades krav på fria bordeller och en författare ansåg att alla slags ”perverse böjelser” skulle tillfredsställas på statliga inrättningar.⁶ Men vem som skulle tillfredsställa vems sexuella behov problematiserades inte.

Sexualbrottsutredningen 1976

De liberala debattörerna vann gehör för flera av sina idéer. I början av 1970-talet släpptes pornografin fri och paragrafen om sårande av tukt och sedlighet slopades. Genom den ändrade lagstiftningen blev det också tillåtet med offentliga pornografiska föreställningar, så kallade sexklubbar.⁷ 1971 tillsatte justitieminister Lennart Geijer Sexualbrottsutredningen med uppdrag att se över brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott.⁸ 1976 kom utredningen med sina förslag. Detta blev startpunkten för ett kvinnopolitiskt arbete kring mäns våld mot kvinnor som har pågått sedan dess.

Journalisten och författaren Maria-Pia Boëthius beskriver i boken *Skylla sig själv* ett möte 1976 med andra kvinnor på Tylösands havsbad. Hon ger i boken en stark tidsbild:

Vi hade så sällan tid att tala om våra kvinnoliv och vi var otränade i att tala om våra känslor. Men dessa nätter i havsbandet var som att släppa fram ett vattenfall. Vi ville aldrig gå och lägga oss. Vi talade och talade, jämförde upplevelser och reaktioner och drog långa, livsbejakande suckar av lättnad. Vi var inte ensamma om våra problem. Vi var inte galna. Andra kvinnor hade samma erfarenheter – kände samma

vårda eller samma glädje. Det var i den miljön jag för första gången på allvar började reflektera över våldtäkt.⁹

Kvinnorna Boëthius mötte berättade om att bli våldtagen som barn, som tonåring och som vuxen. Alla hade de haft en känsla av att ha sig själv att skylla och alla bar de på skam. Ingen hade anmält våldtäkten till polisen eller berättat över huvud taget. Alla hade levt i den tystnadens kultur som medför ett tabu att berätta om det man utsatts för. Detta bröts när andra kvinnor orkade lyssna till erfarenheter av våld och övergrepp. Att som kvinna utsättas för våld av en närstående eller främmande man sågs inte längre som hennes privata problem. Det var att leva i en patriarkal kultur där det manliga våldet inte fick synliggöras.

Den artikelserie som Maria-Pia Boëthius sedan skrev i *Expressen* blev upptakten till en intensiv debatt och förgörande kritik av Sexualbrottsutredningen. Så gott som samtliga kvinnoorganisationer gick samman och protesterade mot utredningen. Inte bara för att ledamöterna nästan bara var äldre män, utan framförallt för utredningens brist på faktaunderlag och dess föråldrade kvinnosyn enligt vilken kvinnan var delvis ansvarig för det brott hon utsattes för. Utredningen föreslog bland annat ett lindrigare straff baserat på kvinnans handlande före våldtäkten. Sekreteraren i utredningen formulerade sig i debatten: ”Till den lindrigaste formen av sexuellt tvång hänförs utredningen bland annat fall då den som blivit föremål för övergrepp mer eller mindre medvetet uppmuntrat till sexuella närmanden.”¹⁰ Men det var sannolikt genomslagskraften av det unga TV-mediet som gjorde att prostitution kom att ses som ett socialt problem, ett problem som berörde ”de unga kvinnorna.”

Prostitutionsfrågan, som sexualbrottsutredningen också hade på sitt bord, kom mera i skymundan. Man ansåg att det även i fortsättningen skulle vara förbjudet med bordeller men föreslog sänkt straff för koppleri. Dessutom ville utredningen avskaffa bestämmelsen om förförelse av ungdom ”som riktar sig mot den som skaffar eller söker skaffa en tillfällig sexuell förbindelse mot betalning med en underårig.”¹¹ Den hade i stort sett inte kommit till användning och utredningen ansåg att den borde upphävas. Allt det som Maria-Pia Boëthius skrivit om våldtäkt kunde appliceras också på frågan om prostitution. Myter, fördomar och okunskap präglade Sexualbrottsutredningens arbete. Under den tid den arbetade hade prostitutionen förändrats och koppleriet ökat, liksom hallickverksamheten, men det var inte verkligheten utredningen kartlade och analyserade.

Prostitutionen som socialt problem synliggörs

Under 1970-talet skedde en djupgående förändring: pornografin och prostitutionen ökade i omfattning, unga kvinnor drogs in i olika former av prostitution, koppleriet tog sig nya former. Tidningsannonser informerades om de ”nya tjänsterna” och hyreshallickar och fastighetsägare tjänade grova pengar. Enligt Rikspolisstyrelsen fanns det 1977 mer än 500 bordeller maskerade som sexklubbar, massageinstitut eller poseringsateljéer. Dessutom befann sig tvåtusen kvinnor i fasta lokaler och uppskattningsvis 500 – 1 000 kvinnor i gatuprostitutionen i Sverige.¹²

Prostitutionens verklighet hade alltså förändrats. Men för att ett socialt problem skall bli aktuellt på den politiska dagordningen måste det uppmärksammas. Kraven på nya insatser måste byggas under med fakta, enbart

en allmän debatt räcker inte. Två omständigheter under 1970-talet bidrog till att en statlig utredning tillsattes – dels utredningen *Svarta affärer* i Malmö, dels genomslagskraften av ett TV-program som skildrade unga kvinnor i könshandeln.

De prostituerade i Malmö hade ökat från ca 20 kvinnor på 1960-talet till ca 400 på 1970-talet.¹³ 1975 inleddes ett myndighetssamarbete i Malmö där socialförvaltning, polis, åklagarmyndighet och länsstyrelse arbetade för att komma åt illegal spel, sprit- och narkotikalangning, prostitution och koppleri, misshandel, häleri och andra brott. Sociologen Sven-Axel Månsson och socionomen Stig Larsson arbetade som utredare i ett unikt samarbete med kriminalinspektör Lennart Kellerman. Polisen gick till frontalangrepp mot stadens 15 porrklubbar – samtliga innehavare dömdes för koppleri.

Den kunskap om kvinnor i prostitutionen som växte fram i Malmö skulle komma att präglade alla senare rapporter i frågan. Kvinnornas uppväxtvillkor kännetecknades av sociala och känslomässiga brister där grundläggande behov av trygghet och kärlek inte hade tillfredsställts. Könshandelns profitörer var många: klubbägare, fastighetsägare, hotell- och restaurangägare och hallickar. Ett stort antal utländska hallickar hade funnits i regionen sedan slutet av 1960-talet.¹⁴ Det var denna exploatering av kvinnor som Sexualbrottsutredningen hade varit blind för. Arbetet i Malmö på 1970-talet kan fortfarande stå som förebild för hur prostitutionen bör bekämpas – inte bara där och då utan som en generell modell. Det är bara utifrån ett kvalificerat, engagerat och nära socialt och polisiärt samarbete som prostitutionens omfattning, kopplingar till kriminalitet och skador på människor blir synliga.

Avgörande var sannolikt också medias roll. Författaren och journalisten Erik Eriksson ser i en intervju 2004 tillbaka på 1970-talet då han arbetade med det samhällskritiska programmet *Studio S* på Sveriges Television.¹⁵ Hösten 1976 gjorde han och hans kolleger ett program om tonårsprostitutionen, *Småflickor till salu*. Inför programmet gjorde redaktionen ett 40-tal intervjuer med unga kvinnor och en mörk bild framträdde: många hade utsatts för sexuella övergrepp tidigt i livet med missbruk av narkotika som en konsekvens. TV-programmet följdes av en debatt i studion. Att unga kvinnor hänsynslöst utnyttjades i prostitution blev en chock för många. Den nya kvinnörelsen engagerade sig och redaktionen för *Studio S* släppte inte bevakningen av prostitutionsfrågan. Parallellt med att prostitutionen blev uppmärksammat som ett socialt problem fanns ett dolt skeende som gällde könsköpare. Det fanns män från högre samhällskikt vars koppling till prostitutionen först många år senare skulle avslöjas och den politiska inrebyrden uppdagas.

Mäns rätt att köpa tillgång till en kvinnas kropp har av många genom tiderna setts som en självklarhet. Argumenten för prostitution som fenomen har såväl på 1960-talet som senare gått ut på att det är ”ensamma och handikappade män” som ska ha möjlighet att köpa sig kvinnor.¹⁶ Men i verkligheten är det män från alla samhällskikt som köper kvinnor. Detta innebär dock inte att alla män är potentiella köpare. Men ju högre upp på samhällsstegen mannen befinner sig, desto oåtkomligare blir han och desto starkare blir de krafter som vill dölja och förneka könsköpet. Den så kallade Geijeraffären är den politiska händelse som allra tydligast illustrerar detta.¹⁷ Det är politisk dynamit när det visar sig att rikets justitieminister har kopplingar till

den kriminella värld som prostitutionen ofta är en del av.

Männen med makt

Lennart Geijer var justitieminister mellan åren 1969 - 1976 i den socialdemokratiska regeringen och därmed landets högste politiker för rättsfrågor. Han, liksom många andra högt uppsatta män inom politik, förvaltning, media och näringsliv, köpte tillgång till kvinnor genom den så kallade bordellmamman Doris Hopp som åtalades och dömdes för koppleri sommaren 1976. I augusti samma år gick rikspolischef Carl Persson till statsminister Olof Palme för att informera om de uppgifter som kommit fram kring kopplerimålet. Rikspolischefen var oroad över den skandal som tycktes oundviklig.

I den promemoria som Palme då fick beskrev polisen vilken hänsyn man tagit till köparna.¹⁸ Chefsåklagaren hade gett direktiv till polisen att låta männen behålla sin anonymitet, dock inte kvinnorna. Polisens PM klargjorde att många inflytelserika män var köpare: ”Spaningsresultatet visade att en stor del av Sveriges så kallade kändisvärld är representerade som kunder hos Hopp och hennes stall.” Polisens uppgifter var extra besvärande eftersom Doris Hopp utnyttjat unga flickor, 14 och 15 år gamla, intagna på ungdomshem. Hon förmedlade också kontakt med utländska kvinnor, vilket enligt säkerhetspolisen kunde utgöra en politisk säkerhetsrisk. Carl Persson ville att regeringen skulle tillsätta en kommission med uppdrag att undersöka säkerhetsfrågorna och den rättsliga handläggningen av ärendet.

Drygt ett år senare, inför valet 1976, publicerade *Dagens Nyheter* en artikel om den PM som Carl Persson överlämnat till statsminister Olof Palme.¹⁹ Palme gick omedelbart ut och

dementerade sakinnehållet. DN utsattes för en massiv kritik från alla håll, tidningen fick be Geijer om ursäkt och betalade ut ett skadestånd på 50 000 kronor till en fond för undersökande journalistik.

Men trots att DN fått krypa till korset fortsatte *Studio S* sitt journalistiska arbete. I maj 1978 sändes programmet ”Papperen på bordet.”²⁰ Nu beskrevs ingående bakgrunden till den PM som Carl Persson lämnat över, bland annat utnyttjandet av de unga flickorna. Detta föranledde centerpartisten Gunilla André att i en interpellation i riksdagen ställa frågan om ”ledande politikers samröre med den organiserade prostitutionen.” Den debatt som följde på hennes fråga är en av de märkligaste i vår politiska historia. Andrés partiledare, dåvarande statsministern Torbjörn Fälldin, gick den 9 maj 1978 upp i talarstolen i riksdagen och avfärdade promemorian som ett rykte med ett uppseendeväckande argument: ”Jag kunde på rak arm konstatera en direkt lögn. Jag fann nämligen att mitt eget namn var med bland de uppgivna kunderna. Jag vill här skjuta in att jag inte avser att medverka till otillbörlig ryktesspridning genom att uppge något av de andra namnen.”²¹

Det unika inträffade att alla politiska motsättningar kring frågan upphörde. Den ene partiledaren efter den andre gick upp i debatten – Olof Palme, Ola Ullsten, Gösta Bohman. Alla var rörande eniga om att rykten och förtal inte var något att ta på allvar. Palme beskrev i målande bilder hur lögnen spred en stank av ”dumhet och illvilja.”²² Med manipulativ retorik lät han påskina att det var omtanken om Fälldin inför valrörelsen som väglett hans handlande, samtidigt som han höll helt tyst om att hans egen justitieminister var direkt utpekad i promemorian. Det var inte tal om att tillsätta någon kommission:

”Snus är snus och strunt är strunt, om än i polisiära promemorior – det är den enkla sanningen.”²³ Endast två riksdagsledamöter ifrågasatte den manliga samstämmigheten, Jörn Svensson i dåvarande vänsterpartiet och Per Gahrton, då folkpartist.

Jörn Svensson undrade om all information som kommit från såväl kriminal- som säkerhetspolisen efter omfattande spaningsverksamhet kunde avfärdas som rykten. Per Gahrton frågade sig om polisens anklagelser kunde tillbakavisas genom att politikerna förklarade sig oskyldiga: ”Man kan inte legitimera sig själv. Man kan inte själv vara den domare som dömer sig själv oskyldig – hur säkert man än vet att man är oskyldig. Därför är jag djupt besviken.”²⁴ Palme gav inte mycket för deras invändningar. Han menade att det var personer bakom den organiserade brottsligheten som spred rykten:

Då skall det alltid finnas några Svensöner och Gahrtsöner som intill förbannelse står upp och säger: Tänk, om det ändå ligger någonting i det! Tänk, om medborgarnas förtroende kräver utredning! Då behövs det politiker som säger ifrån, att detta är strunt och förblir strunt.²⁵

Rikspolischefen Carl Persson var dock angelägen om att den ”enkla sanningen” skulle komma fram. Dagen efter debatten i riksdagen ringde han justitiekansler Ingvar Gullnäs och bad att hans eget handlande skulle granskas, vilket också skedde.²⁶ JK kom fram till att det inte fanns något att klandra Persson för. Hans information till statsministern hade varit helt sakligt motiverad. Men det dröjde fram till 1991 innan Perssons promemoria skulle bli offentlig.²⁷ Då krävde *Svenska Dagbladet* att få ta del av innehållet i den tidigare

sekretessbelagda handlingen och skrev om Palmes lögn. Geijer var utpekad som säkerhetsrisk av Carl Persson och dementin i *DN* hade varit felaktig.

Prostitutionsfrågan visade sig ha en explosiv laddning som dittills dolts bakom fraser som "världens äldsta yrke." Könshandeln rymmer en verklighet av utnyttjande och våld som samhället länge ignorerat. Kvinnan i prostitutionen har genom historien och i alla kulturer funnits i ett ekonomiskt, socialt och psykologiskt underläge, men har samtidigt tillskrivits det fria valet som legitimerat företeelsen – en kvinna som väljer att prostituera sig gör det av egen fri vilja! Genom osynliggörandet av männens närvaro har deras vilja att köpa kvinnor aldrig problematiserats. Riksdagsmännens numerära och psykologiska övermakt i riksdagen 1978 omöjliggjorde en öppen diskussion om könshandelns innebörd, kopplingar till kriminalitet och politikernas ansvar. När dessa frågor blev synliga, slöt sig leden och tystnaden bredde ut sig. Utnyttjandet av utsatta kvinnor var inte politik, det var "skvallor och rykten" som inte hörde hemma i riksdagen. Männens privatliv var tabu i den politiska offentligheten, även när brottliga handlingar begåtts mot unga flickor. I denna tidsanda i slutet av 70-talet började prostitutionen som samhällsföreteelse diskuteras på allvar.

1977 års prostitutionsutredning

Redan under arbetsåret 1976/77 debatterades prostitutionsfrågan i riksdagen men då talade man bara om de unga kvinnorna, inte om de män som köpte tillgång till dem. Frågan var därför inte kontroversiell, det var "bara" ett socialt problem bland andra. Socialutskottet såg med oro på utvecklingen. Unga kvinnor drogs in i prostitutionen som nu ändrat karak-

tär; Det man kallade för den "internationella organiserade brottsligheten" hade fått grepp om bordellverksamheten. Man talade också om de flytande gränserna kring det som kallades "yrkesprostitution" och annan sexklubbsverksamhet. Narkotikan hade straffbelagts och de allt högre priserna medförde att fler kvinnor prostituerade sig för att få pengar till droger. Allt detta gjorde att man ansåg det nödvändigt att en statlig utredning tog sig an problemet. Så blev det också. Men det är värt att notera att det politiska beslutet att utreda prostitutionen togs innan det blev uppenbart för politikerna i riksdagsdebatten i maj 1978 att prostitutionsfrågan var en odetonerad bomb.

Våren 1977 tillsattes en statlig enmansutredning, Prostitutionsutredningen, med den moderata riksdagsledamoten Inger Lindqvist som ordförande.²⁸ Hon hade till sin hjälp sedvanliga sakkunniga och sekreterare, bland annat mig som huvudsekreterare. I direktiven som angav ramarna för arbetet definierades huvudproblemet som omsorgen om de unga kvinnorna. En kartläggning av prostitutionens omfattning skulle göras där man speciellt tog hänsyn till denna grupp. Också koppleriet skulle analyseras, även om själva kopplertagstiftningen skulle ses över av den då ny tillsatta sexualbrottsutredningen som hade tagit över efter den tidigare havererade utredningen.²⁹ Prostitutionsutredningen skulle också göra en ingående utvärdering av sexklubbsverksamheten. I direktiven observerade man köparna i en mening – "när det gäller prostitutionens orsaker bör belysas inte bara de prostituerades problem utan förhållanden som rör deras kunder."

När utredningen började arbeta var den första och viktigaste arbetsuppgiften att besvara frågan "vad är prostitution"? Vilket

socialt fenomen skulle man utreda? Prostitutionsutredningen 1977 var den andra statliga utredningen i ämnet. Den första, den så kallade Reglementeringskommittén, avgav sitt betänkande 1910.³⁰ Den arbetade i en annan tid, i ett samhälle med en stark patriarkal ordning, men synliggjorde ändå grundkonflikter mellan könen som liknade de som skulle väckas till liv i slutet på 1900-talet.

Den historiska tyngden

I en uppsats har Anja Hirdman analyserat de utredningar som under 1900-talet tagit upp prostitutionsfrågan, även de som berörde kvinnorna i prostitutionen som ett delproblem.³¹ Främst var det i olika utredningar om lösdriveri-, barnavårds- och steriliseringslagstiftningen men också i utredningar kring psykopati, asocialitet, kriminalitet och sociopati. Staten kontrollerade den "sjuka" kvinnan, medan den "friske" mannen helt lämnades utanför. Med "vetenskapens" hjälp definierades och kategoriserades kvinnorna för att legitimera olika samhällsåtgärder – som tvångsarbete, sterilisering, placering på olika institutioner med mera.

På ett tankeväckande sätt beskriver Hirdman hur olika epoker sett på kvinnan i prostitutionen. Oftast var det den synliga kvinnan, den så kallade yrkesprostituerade, som var föremål för samhällets kontroll. Reglementeringskommittén talar om de "nöjeslystna" kvinnorna medan man i slutet på 1920-talets benämner dem "parasiter." Tio år senare är kvinnorna "de moraliska smittospridarna" som hotar folkhemsidealet och i slutet på 1940-talet har de förvandlats till "psykopater" för att på 1960-talet bli "sociopater." Lagen om samhällsfarlig asocialitet som kom 1964 var en fortsättning på tidigare lösdriverilagstiftningar och var giltig fram till 1982

då den nya socialtjänstlagen trädde i kraft. Lagen om samhällsfarlig asocialitet kom att användas i mycket liten utsträckning men det är intressant att den i huvudsak användes mot "stationära, parasiterande, arbetsskygga element företrädesvis prostituerade."

I "vetenskapliggörandet" av kvinnorna i de olika utredningarna under 1900-talet var det de utbildade männens, ofta läkares, perspektiv och bedömningar som hade varit gällande. I olika discipliner fick hon olika beteckningar – alltifrån den psykiskt abnorma till den farligt asociala. Kvinnan i prostitutionen har också genom tiderna i folkmun haft många namn – hora, fnask, luder, subba, nattfjäril, glädjeflicka med mera. Oavsett vem som benämner henne var hon alltid djupt förkastlig – det kunde ordböckerna upplysa om. Att prostituera sig var synonymt med att offentligen prisge, blottställa, skämma ut, kompromettera, vanhelga, vanära, besudla och befläcka sig själv. Ingenting av denna skam och vanära hade förknippats med männen som använt sig av kvinnorna.

Det var i denna självklara historiska tradition som prostitutionsutredningen 1977 började arbeta. Den historiska röst som starkast påverkade sekreterarnas uppfattning om "samhällsfenomenet prostitution" var professor J E Johanssons. I ett särskilt yttrande till Reglementeringskommitténs betänkande 1910 gjorde han en könsanalys som skarpt skilde sig från den tidens tänkande. Han menade också att män historiskt skapat en lagstiftning som uttryckte deras kvinnosyn:

Först sent och knappast ännu för vår upplysta tid har det klarnat att det existerar en samhällsföreteelse, ett slags institution i samhället, som man kallar prostitution och i hvilken som handlande parter ingå ej

allenast de skörlefvande kvinnorna utan jämväl deras kunder [...] Emellertid, hade man på ett tidigt utvecklingsskede börjat tillämpa vissa författningssätt med skökor. Dessa förfaringsätt upptecknades som lagar, hvilka naturligt nog hufvudsakligen voro riktade mot den kvinnliga parten och voro ett uttryck för den frie mannens förakt för skökan och slavinnan.³²

1977 års prostitutionsutredning kom fram till följande definition av prostitution:

Prostitution – som till innehåll och former präglas av de existerande samhällsförhållandena – föreligger när minst två handlande parter under marknadsmässiga betingelser köper respektive säljer fysiskt tillträde till kropp eller andra sexuella handlingar.³³

Aspekten ”existerande samhällsförhållandena” är viktig. I en viss mening är prostitutionens kärna samma företeelse genom tiderna – men dess former skiftar oupphörligt. Men i samma stund som fenomenet prostitution definieras som bestående av två parter – en säljande och en köpande – öppnar man också för helt nya frågor.

Detta blev startpunkten för 1977 års prostitutionsutredning som problematiserade frågor kring kön och samhälle för att kunna förstå innebörden av könsens sexuella ojämlikhet. Varför var det män som genom tiderna varit den köpande parten i både heterosexuell och homosexuell prostitution medan kvinnorna som köpare varit sällsynta? Och vad innebär det för kvinnorna att sälja tillgång till sin kropp? Detta var frågor som dittills ingen hade ställt, allra minst i en statlig utredning.

Kvinnorna i prostitutionen berättar

Prostitutionsutredningen vände upp och ner på ”den historiska ordningen.” Genom att jag gjorde intervjuer med ett stort antal kvinnor blev det de som genom sina berättelser fastställde innebörden av prostitutionen.³⁴ Nu var det kvinnorna som berättade om sin verklighet – mötena med männen – och nya bilder blev synliga. Kvinnorna beskrev kontakten i de olika prostitutionsformerna: gatan, poseringsateljé/massageinstitut, hotell/restaurang, sexklubb och så kallade call-girl-verksamheten.

Prostitutionens grundidé är att en grupp kvinnor skall vara tillgängliga för alla män. Undantaget är de fall där kvinnorna nekar till köpet på grund av männens onykterhet, deras perversa önskningar eller att de upplevs som farliga. Våldet finns som en del i prostitutionsmiljöerna, både psykiskt och fysiskt i form av förakt, tillmälen, våldtäkter, misshandel, mordförsök och mord. Mannen möter en kvinna som står för den garanterade underordningen. Det är hans fantasier och behov som skall tillfredsställas. I själva mötet utesluts känslomässig ärlighet och ömsesidighet. Skulle hon visa de känslor av äckel och avståndstagande som hon många gånger känner skulle det inte bli någon handel. Viktigt för båda parter är så gott som alltid att behålla främlingskapet. Kvinnan spelar rollen av ”horan”, hon agerar med falska känslor, alltifrån att lära sig ”snacket” till att simulera sexuella känslor. Allt för att mannen så snabbt som möjligt skall få utlösning. Prostitutionen handlar med få undantag om en manlig onanihandling i kvinnosköte. Men vad handlar det då om för kvinnan?

Kvinnan i prostitutionen är könsobjektet, eftersom hon gör sig tillgänglig, är till salu. Hon spelar med kroppen som vara för att väcka mannens sexuella känslor. En kvinna

som jag intervjuade i utredningsarbetet uttryckte det mycket expressivt: "Hon ("horan") bär fittan i sin hand." Och alla – kvinnor såväl som män – bär på djupt liggande stereotypa bilder av vem hon är – "horan." Detta gäller självklart också för kvinnorna i prostitutionen. Men det finns inga "horor", det finns bara kvinnor. I prostitutionsmiljöerna förvandlar hon sig – byter namn, kläder, utseende och personlighet. I den vanliga världen är hon sig själv.

För att jag över huvud taget skulle kunna klara mig psykiskt, så bytte jag namn när jag gick hemifrån på morgonen. Jag hette någonting helt annat då jag gick. Jag hade satt på mig peruken och var enormt utmanande. När jag var på väg till jobbet, så hade jag världens mest utmanande kläder. Och uppförde mig som ett fnask, som jag själv tyckte.³⁵

På frågan hur hon uppförde sig som ett "fnask" svarade hon:

Man ser en tjej som är vulgärt målad eller uppför sig vulgärt i sällskap med killar. Flirta är en sak, men att uppföra sig vulgärt något annat. Att flabba rått, det låter ungefär som knulla bara man skrattar. Det är någonting speciellt, det är svårt att beskriva. Och sedan just det här att visa bröstet, visa benen, verkligen bjuda.

Men att leva upp till löftet om sexuell tillfredsställelse för mannen har ingenting med kvinnans egen person att göra. "På något vis var det som om det inte var jag. Jag skulle inte göra det annars. Det var Eva med peruken, det var hon. Det var inte jag, absolut inte."³⁶ Bakom rollen som "hora" finns en människa,

ett subjekt, med en oftast i grunden motsatt bild av vad sexualitet och relationer handlar om.

Kvinnan säljer tillgång till sin kropp, men gör allt för att inte vara psykiskt närvarande. Det som är mest tabu i könshandeln är kysandet. De allra flesta kvinnor i prostitutionen uttrycker inga känslor mot köparen.

Jag har hållit på vissa regler som har varit livsviktiga för mig. Jag har gått mil för att inte kyssa en torsk. Och det har jag sett i dag och sagt till mig själv – Gud, varför gjorde du så? För jag har alltså bitar inom mig som fortfarande är fina. Jag kan fortfarande känna. Jag kan fortfarande känna skillnaden när jag själv känner och när jag säljer mig. Det spelar ingen roll hur mycket pengar det handlar om.³⁷

Att försöka skydda sin person kräver upprätthållande av regler. Delar av kroppen får köparen inte beröra och kvinnorna är mentalt frånvarande när männen använder deras kroppar. En psykisk frånvaro som är osynlig när hon simulerar deltagande. Hennes försvar ligger i att inte tillåta något som har en personlig innebörd för henne. Kvinnan i prostitutionen gör alltså en stark åtskillnad mellan det "privata" och det "offentliga" jaget. Genom att göra köparen till "torsk" skapar hon ett avstånd. En torsk är en man som kvinnan inte har, eller kan ha, en ömsesidig relation till. Den kvinna som i det allmänna medvetandet alltid har varit förknippad med sexualitet – "horan" – är i själva verket (med mycket få undantag) den minst sexuella. Hennes liv i prostitutionen handlar om att med olika medel mentalt skydda sig mot mäns användande av hennes kropp.

Konflikt inom utredningen

Sekreterarna och de sakkunniga i prostitutionsutredningen skrev om det patriarkala samhället som prostitutionens förutsättning:

Prostitutionen som företeelse kan ses som det ojämlika sexualsystemets återvändsgränd. Från den är ingen utveckling i riktning mot en ömsesidig sexualitet möjlig. Prostitutionen är med andra ord motpolen till den jämlika kärleksrelationen. Prostitutionen blottlägger och visar i koncentrat de traditionella könsrollernas djupare struktur, där inslagen av ojämlikhet, dubbelmoral, könsantagonism, ångestdriven sexualitet och förakt för homosexualitet är framträdande.³⁸

Vi beskrev den västerländska och svenska historien, analyserade sexualitetens väsen, kartlade prostitutionens omfattning, beskrev systematiskt sexklubbsverksamheten och dess koppling till prostitution.

Men ensamutredaren Inger Lindquist blev inte nöjd. Hon ville inte att analyserna av prostitutionen som byggde på intervjuerna med kvinnorna skulle publiceras. Sådana texter skulle inte riksdagsmännen och kvinnorna behöva läsa. Det uppstod en konflikt inom utredningen. De sakkunniga och sekreterarna fick slutföra arbetet på egen hand, medan utredaren skaffade sig en ny sekreterare som skulle slutföra den officiella utredningen. Det drygt 600-sidiga utredningsmaterialet lämnades över till socialdepartementet, och där kunde det för alltid ha blivit liggande. Ensamutredaren ville inte att texterna skulle offentliggöras.

Men 1980 hade prostitutionen blivit en laddad fråga, inte minst genom Geijeraffären. Inom media var man nu alert när det gällde

inflytelserika mäns kopplingar till prostitutionen och man sökte efter sensationer. Kvinno rörelsens olika grenar var också engagerade i frågan. Nu upprepades det som hänt fyra år tidigare med Sexualbrottsutredningen men av motsatta skäl. Kvinnoorganisationerna krävde nu inte att utredningen skulle göras om utan tvärtom, den text som fanns skulle offentliggöras mot utredarens vilja. Så skedde också, och utredningsmaterialet stencilades upp. Offentlighetsprincipen gjorde det omöjligt för socialdepartementet att hemlighålla texterna. Genom att utredningsmaterialet offentliggjordes blev det också möjligt att trycka det som bok, vilket bidrog till att fördjupa och vitalisera debatten om prostitution.

Den officiella prostitutionsutredningen slutfördes av ordföranden och ny sekreterare och lades fram för riksdagen i maj 1982.³⁹ Det blev en mycket nedbantad och hårt redigerad version av det ursprungliga materialet. Utredaren slog fast att prostitutionen under utredningstiden minskat i omfattning i jämförelse med mitten av 70-talet. Hon ansåg att straff borde införas för den som köper sig tillfällig förbindelse med en narkotikaberoende prostituerad. Samtidigt ansåg hon att skattemyndigheterna skulle skönstaxera vissa ”yrkesinriktade” prostituerade. Nytt straffansvar skulle gälla för hyresvärdar om de underlät att säga upp hyresavtal om de fått reda på att prostitution förekom i deras lokaler. Offentliga pornografiska föreställningar borde också förbjudas.

Att upphäva gränser kvinnor emellan

Den politiska hanteringen av prostitutionsfrågan kan självfallet på inget sätt isoleras från närliggande frågor som våldtäkt, misshandel, sexuella trakasserier, pornografi. Samtidigt som de är sammanflätade företeelser är prosti-

tutionen ett distinkt samhällsligt fenomen, och ett svåråtgånget sådant. Det är ingen tvekan om att det är uppmärksammandet av våldet mot kvinnor som också möjliggjort en ny syn på könshandeln. Tusentals kvinnor och en del män har sedan 1970-talet engagerat sig, både inom- och utomparlamentariskt. Det är detta engagemang som lett till att frågan sedan dess varit politiskt levande.

Våldet mot kvinnor gör att man kan se det urgamla begreppsparet madonna/moder och "hora" i ett nytt ljus. Skapandet av två kvinnekategorier har varit livskraftigt genom årtusenden. Frida Stéenhoff, stridbar feminist, skrev 1904:

Samhället, det vill säga männen, har sedan urminnes tider haft ett tvåfaldigt krav på kvinnan såsom könsvarelse. Å ena sidan att hon med obrottslig trohet skall hålla sig till en man och bli moder. Å andra sidan raka motsatsen; att hon skall vara tillgänglig för många män och icke bli moder. Ej samma kvinna naturligtvis.⁴⁰

Stéenhoff utvecklade tanken om de två kvinnekategorierna, de allmänna och de privata som skall hållas isär. Och hon beskrev det raseri som väcktes i slutet på 1800-talet när Federationen som kämpade mot reglementeringsordningen "upplyste de lyckligt lottade kvinnorna om deras socialt förnedrade med-systrars tillvaro."

1977 års prostitutionsutredning resonerade på ett likartat sätt och såg samhällsfenomenet prostitution som två företeelser djupt förbundna med varandra: dels den faktiska könshandeln i sina olika former och samtidigt de värderingar och föreställningar kring sexualitet och kön som samhället byggde på och som var grunden för prostitutionens existens.

Modern hade setts som den rena och obefläckade, icke-sexuella, medan "horan" symboliserade den "smutsiga sexualiteten." Mannens sexuella erfarenheter ansågs självklara medan kvinnor som sökte samma livserfarenhet benämndes "madrass" eller "hora." Kvinnans egen sexualitet förnekades. Det är dessa värderingar som varit kärnan i samhällets dubbelmoral och som är grundbetingelsen för prostitutionens existens.

Forskaren Anna Wahl har undersökt hur könsordning och sexualitet i organisationer kan beskrivas och tolkas inom arbetslivet.⁴¹ Vid en föreläsning diskuterar hon begreppsparet privat och offentligt och dess innebörd: det privata har stått för natur, kropp, känsla, reproduktion och sexualitet medan det offentliga representerat kultur, intellekt, förnuft och produktion.⁴² Dessa begrepp är högst meningsfulla också för att komma åt de förändringar som skett i kvinnors och mäns liv under 1900-talet. Tiden som denna artikel behandlar, 70-talet fram till idag, kännetecknas av att kvinnorna till skillnad mot förr blivit samhällsliga. De befinner sig alltså i det offentliga rummet på olika nivåer och positioner. Det har gett kvinnorna ökad möjlighet att sätta ord på upplevelser av könsförtryck. Wahl beskriver stegen i den förändrade synen på sexuella trakasserier, den process i vilken man ser på gamla företeelser med nya ögon. Först är fenomenet osynligt, "självklart", något som bara finns och som man inte talar om. Att ifrågasätta det är "löjligt, för den naturliga ordningen" kan inte förändras. Nästa steg i processen sker när företeelsen beskrivs med nya ord som preciserar en ny innebörd. Först när ett "problem" definierats kan det föras in i en politisk sfär. Nya lagar kan skrivas, ett nytt tänkande växer fram. Prostitutionen är en självklar del av samhällsord-

ningen när ingen reagerar på "horans" existens. Köparen är osynlig. När jag som utredare så sent som på 1970-talet arbetade med frågan bemöttes jag inte sällan med skratt, som om det jag skulle utreda var en rolig historia. Vad fanns det att utreda? "Glädjeflicka, demimond, kokott" – den prostituerade hade dittills aldrig tillåtits att enbart vara kvinna med ett liv att ta på allvar. Detta var uteslutet eftersom hon gjorts till den andra kvinnsorten, den som går att använda sexuellt och som språkligt måste benämnas som den andra. När "kärlekshandeln" blev avköning, upplevdes det obehagligt. När orden inte längre döljer verkligheten utan avtäcker den, blir brutaliteten kännbar. Kvinnoföraktet och våldet kommer närmare.

Men det är inte bara "horan" som utsätts för våld. Även de "ärbara" kvinnorna våldtas, misshandlas och mördas. De första kvinnojourerna startade sitt arbete 1978 i Stockholm och Göteborg.⁴³ I jourerna arbetade kvinnorna ideellt med att ge skydd åt våldsutsatta kvinnor och deras barn. Basen var kvinno-solidaritet, en identifikation med kvinnan de mötte utifrån egna erfarenheter av en förtryckande patriarkal kultur. Engagemanget upphävde åtskiljande gränser mellan kvinnor och förutsatte ett samhällskritiskt perspektiv.

När våld mot kvinnor började diskuteras kallades det för kvinnomisshandel, våld i hemmet, lägenhetsbråk. Det var offret som stod i fokus medan mannen som misshandlade, liksom köparen i könshandeln, förblev osynlig. Den gifta kvinnan som mannens ägodel hade en lång tradition i svensk rättshistoria. Hon var underordnad mannen sexuellt, ekonomiskt och politiskt. Det dröjde ända fram till år 1965 innan en man kunde straffas för att han våldtagit sin hustru.⁴⁴ År 1982 blev all misshandel lagd under allmänt åtal, oavsett

var man blev misshandlad, hemma eller ute.⁴⁵ Syftet med att ändra åtalsreglerna var att skapa en normbildande effekt, misshandel inom familjen skulle vara "lika straffvärt som andra former av misshandel."

Stereotyperna "horan" och "hustrun/modern" håller dessbättre nu på att upplösas. För att den "offentliga kvinnan" skall bli sedd som människa behöver man möta henne bakom "horans" mask, hon måste ses som den privata kvinna och människa hon är. "Hustrun/modern" som levt i det privata, måste däremot bli "offentlig" och komma utanför hemmets privata gräns. Först då blir våldet i hemmet synligt som brottslig handling och likställt med det våld som förekommer på offentlig plats. Grunden i denna förskjutning sker i mötet mellan kvinnor i kvinnorörelsen med alla dess förgreningar. För mig utgör systerskapet den politiska kraften.

Våld mot kvinnor har alltsedan 1970-talet varit en fråga som setts som betydelsefull och enat kvinnor från olika läger. Men om det inte också funnits förbindelser med kvinnoforskning, det statliga utredningsarbetet och kvinnor i riksdag och regering skulle det inte ha blivit någon större förändring.⁴⁶ Det skulle dröja fram till 90-talet innan frågan om våld mot kvinnor på allvar blev betraktad som politiskt viktig. Men redan under 80-talet samarbetade kvinnor i riksdagen, exempelvis genom att skriva motioner tillsammans över partigränserna.

Politiken influeras av feminismen

För att kvinnors erfarenheter skall kunna få genomslag i den nationella politiken krävs att de är representerade i de politiska partierna, i regering och riksdag. Samspelet mellan kvinnor verksamma på fältet och de som rör sig i maktens boningar är navet i en förändrings-

process för jämlikhet mellan könen. Sedan 1970-talet hade kvinnornas representation i riksdagen sakta ökat från 1971 då 14 procent av riksdagens ledamöter var kvinnor fram till 1991 då antalet var 38,7 procent. Men i valet 1991 skedde en drastisk förändring. Kvinno-representationen minskade till 33 procent.⁴⁷ Detta gjorde att väckarklockan ringde för många kvinnoaktivister. Något var allvarligt fel när kvinnorna i politiken numerärt gick bakåt. Detta blev startskottet för Stödstrumpornas verksamhet.

Initiativtagare till Stödstrumporna var Maria-Pia Boëthius. Efter valet samlade hon en grupp kvinnor för att diskutera valutgången. Stödstrumporna skulle arbeta för att öka kvinnorepresentationen, men också påverka politikens innehåll. Man ville se en förändring av maktstrukturen i samhället. Ursprungsgruppen bjöd in sina närmaste kvinnovänner i allt vidare cirklar och snart var ett nätverk skapat. Slogan för arbetet var "hela lönen – halva makten." Kön och makt var grunden för att förstå politiken för kvinnor. Kvinnorna ville nu agera som medborgare för att få sina politiska krav framförda. Utgångspunkten var en politisk analys utifrån ett kvinnoperspektiv, alltifrån den offentliga sektorn, daghem och skolfrågor, äldreomsorg och pensioner till miljöfrågor och våld mot kvinnor. Det fanns inte en samhällsfråga som inte hade ett könsperspektiv och nu skulle de politiska partierna synas i sömmarna. Och det blev fart på den politiska diskussionen!

När litteraturvetaren Ebba Witt-Brattström i SVT:s *Aktuellt* den 13 januari 1992 avslöjade att ett hemligt nätverk höll på att bildas blev reaktionerna starka, särskilt i det socialdemokratiska partiet.⁴⁸ Kvinnorna representerade i ett slag en dold maktfaktor. Ingvar Carlsson som då ledde den socialde-

mokratiska oppositionen sammankallade sina närmaste medarbetare för att diskutera hur man nu skulle förhålla sig. Kvinnoförbundets ordförande Margareta Winberg talade i *DN* om männens rädsla inom socialdemokratin: "Männen i partiet är oerhört rädda för de nätverk av kvinnor som journalisten Maria-Pia Boëthius varit med om att bilda. De säger: 'Titta vilka frågor nätverken driver, det är ju våra frågor. De kan ta våra röster nästa val'."⁴⁹

Männens rädsla skapade ett politiskt utrymme för de socialdemokratiska kvinnorna. När de höll kongress i augusti 1993 antogs ett feministiskt program. Man utarbetade också ett aktionsprogram för kvinnofrid där man hade en ny mera genomgripande analys av våldet mot kvinnorna:

Övergrepp mot kvinnor – mäns misshandel och sexuellt våld – är den yttersta konsekvensen av ojämlikheten mellan könen. Mäns misshandel av kvinnor är en konsekvens av en kultur och samhällsstruktur där kvinnor underordnas män i familj, samhälle och arbetsliv. Därför kan övergrepp mot kvinnor inte ses som en isolerad företeelse.⁵⁰

Det socialdemokratiska kvinnoförbundet föreslog nu att könsköp skulle kriminaliseras.

Den socialdemokratiska partistyrelsen gick inför valet 1994 ut med en rekommendation till partiorganisationerna om att vartannat namn på listorna skulle vara en kvinna. Målet som Stödstrumporna formulerat uppnåddes också, kvinnorepresentationen i riksdagen ökade vid valet 1994 till 40,4 procent. Socialdemokraterna kom till makten och det socialdemokratiska kvinnoförbundet hade blivit starkare. Det blev också deras förtjänst

att lagen kom till stånd, dock icke utan hårt arbete. Och det skulle dröja några år.

Två utredningar på kontrakurs

1993 var regeringen fortfarande borgerlig, men de feministiska vindarna hade blåst in också i de borgerliga partierna. Britta Bjelle, folkpartist, och under perioden 1985–1994 ledamot av riksdagen, har i en artikel beskrivit sitt möte med prostitutionsfrågan i kammaren.⁵¹ Det ledde till att hon föreslog två nya utredningar, en som skulle behandla våldet mot kvinnor och en som skulle utreda prostitutionsfrågan. Bjelle skildrar hur hon som ny ledamot i riksdagen 1985 av en tillfällighet kom att lyssna på en debatt om kriminalisering av könsköparna. Det var få debattörer och nästan inga ledamöter i kammaren. Hon tog som vana att följa prostitutionsdebatten som för varje år blev alltmera laddad. Antalet motioner ökade och allt flera röstade för en kriminalisering. Efter en sådan debatt 1992 var hon säker på att tiden var mogen för att föreslå en kriminalisering.

Bengt Westerberg var då socialminister. 1993 utsåg han Britta Bjelle till att leda en kommission för att utreda våldet mot kvinnor. Den tog namnet Kvinnovåldsutredningen och avlämnade ett betänkande, *Kvinnofrid*.⁵² Utredningen föreslog bland annat att ett nytt brott skulle införas i brottsbalken, grov kvinnofridskränkning respektive fridskränkning, jämställdhetslagen skulle skärpas avseende sexuella trakasserier i arbetslivet och straffet skulle skärpas för könsstympning. Sist men inte minst ansåg man att i princip hela Myn-dighetssverige var berört av dessa frågor – hälso- och sjukvården, socialtjänsten och rättssystemet – och att de skulle fortbildas och hitta former för samarbete.

Maud Eduards, professor i statsvetenskap,

har analyserat resonemangen bakom utredningen *Kvinnofrid*. I ett 20-årsperspektiv har balanspunkten flyttats mot en större acceptans av en feministisk definition av våld, som ett uttryck för mäns behov att kontrollera kvinnor, vilket är synligt i utredningen menar Maud Eduards. Hon anser att arbetet med *Kvinnofrid* ”kan ses som ett offentligt stöd för föreställningen om kvinnor och män som grupper, som sociala kategorier även i det mest privata.”⁵³ Diskussionen om våld mot kvinnor kunde nu föras på ett nytt sätt, som en fråga om makt och kontroll. Detta synsätt präglade dock inte den utredning om prostitution som arbetade parallellt med kvinnofridsutredningen.

Justitierådet och tidigare JÄMO Inga-Britt Törnells utsågs 1993 till utredare av prostitutionen i Sverige, 1993 års Prostitutionsutredning.⁵⁴ Utredningen saknade övergripande analyser av sexualitet, kön och samhälle – det vill säga grunden för prostitutionens existens. Man analyserade parterna i könshandeln, men även där utan ett köns- och maktperspektiv. Därigenom blev skillnaderna mellan kvinnans och mannens utgångspunkter i könshandeln osynliga i allt det som inkluderas i en maktrelation – utbildning, bostad, inkomst, sysselsättning, socialt liv, drogberoende. Det är sannolikt frånvaron av detta tänkande som gjorde det möjligt för utredaren att föreslå att fenomenet prostitution skulle kriminaliseras och att straffansvaret skulle omfatta både köparen och säljaren. Utredaren såg även män som offer och därför fanns det inget avgörande skäl att endast bestraffa mannens handling – även om det är kvinnan som skadas. Det paradoxala med den analys Törnells gör är att hon samtidigt ingående beskriver skadeverkingarna av prostitutionen för kvinnorna. Det finns också spår av bestraffning av kvinnorna,

den tunga myndighetstradition som den tidigare prostitutionsutredningen gjorde upp med drygt 20 år tidigare. Törnell skriver: "För det fall att ett straffbud endast omfattade könsköparen skulle det kunna få till följd att den prostituerade beteende sågs som mindre förkastligt och mer acceptabelt."⁵⁵

När Bjelle och Törnell 1995 var klara med sina respektive utredningar hade regeringsmakten återgått till socialdemokraterna. De vann valet 1994 och nu lämnade de båda utredarna över sitt material till de socialdemokratiska statsråden och deras tjänstemän. Men en vändning hade skett i det socialdemokratiska partiet. Nu var det kvinnliga ministrar som skulle ansvara för att samordna departementens arbete och förvandla de båda utredningarna till en riksdagsproposition. Statssekreterare Ingegerd Sahlström höll i arbetet tillsammans med tjänstemän på departementet.⁵⁶

Det socialdemokratiska kvinnoförbundet drev kravet på kriminaliseringen av könsköparen. En av de mera aktiva var juristen Inger Segelström som kom in i riksdagen 1994. Hon hade ett förflutet i kvinnojourströrelsen och hade länge arbetat med frågor som rört våld mot kvinnor. Men hennes åsikt delades inte av alla. Den socialdemokratiska partiledningen var emot ett sådant förslag, liksom justitieminister Laila Freivalds.

Vändpunkten

Det socialdemokratiska kvinnoförbundet lämnade inför partikongressen i Sundsvall 1997 in en motion om att kriminalisera männens köp av kvinnor i prostitutionen och den här gången var de beredda att kämpa hårt för sin uppfattning.⁵⁷ Inför kongressen bearbetade de männen i partiet och kontaktade en man som de trodde skulle vara mottaglig för argu-

ment i varje partidistrikt. Ett intensivt lobbyarbete pågick också hela kongressveckan. Fackligt engagerade män, fackförbundsordföranden och partikamrater uppmanades att engagera sig. Frågan skulle behandlas sent under veckan och partiledningen och justitieminister Freivalds var fortfarande emot förslaget. Men kvinnornas arbete lyckades. När frågan om kriminalisering av könsköp skulle diskuteras steg den ene mannen efter den andra upp i talarstolen. Det var fler män än kvinnor som debatterade frågan.

För första gången i ett seriöst politiskt sammanhang i modern tid gjorde männen prostitutionsfrågan till sin och argumenterade både ur ett klass- och könsperspektiv. Det var arbetarklassens män som talade om sina barn och barnbarn. Mannen identifierade sig med kvinnan i prostitutionen, som kunde hon vara en anhörig, en "vanlig" kvinna. Därmed finns det inte längre några "horror" som går att utnyttja. Detta blev vändpunkten. Kvinnorna i det socialdemokratiska kvinnoförbundet vann omröstningen. Partiledningen och justitieminister Laila Freivalds förlorade. I ett demokratiskt politiskt arbete gäller dock kongressbeslut som ledstjärna och när väl partiet hade fattat sitt avgörande var man också lojal med partilinjen. Det socialdemokratiska partiet var och är nu emot att män köper kvinnor för sina sexuella behov.

Regeringens proposition *Kvinnofrid* kunde nu skrivas färdig och presenteras för riksdagen.⁵⁸ När propositionen landat i riksdagen formulerade de olika partierna sina ståndpunkter innan justitiekottet behandlade frågan. Moderaterna vände sig mot kriminalisering av könsköp eftersom de ansåg att det inte gick att effektivt kontrollera och bevisa brott.⁵⁹ Prostitutionen skulle komma att gå under jorden. Vänsterpartiet välkomnade för-

slaget. De hade drivit frågan om kriminalisering av könsköpet sedan länge och ansåg att lagstiftningen skulle kunna få en normerande effekt.⁶⁰ Ett samhälle fritt från könsrelaterat våld ansåg de vara en demokratisk och mänsklig rättighet.

Folkpartiet ansåg visserligen att prostitutionen var ett socialt problem eftersom flertalet av de prostituerade som barn varit utsatta för sexuella övergrepp.⁶¹ Men man tyckte att nackdelarna med att kriminalisera könsköpet övervägde. Prostitutionen skulle gå under jorden, gränsdragning och bevisföring av brottet skulle bli problematiskt. Kristdemokraterna talade om sexualiteten som ett av kärlekens starkaste uttrycksmedel, varför det vore en kränkning att göra den till en handelsvara.⁶² Men båda parterna i prostitutionen har ansvar för sina handlingar, därför ville inte kristdemokraterna bifalla regeringens förslag utan förespråkade att båda parternas handlingar skulle kriminaliseras. Miljöpartiet stödde och Centerpartiet välkomnade regeringens förslag.⁶³

I maj 1998 diskuterades prostitutionsfrågan i riksdagen. Dagen därpå skulle man votera kring frågan om Kvinnofrid och förslaget att kriminalisera könsköpet.⁶⁴ 1978 var andelen kvinnor i riksdagen 23 procent och 1998 43 procent. Förslaget vann bifall. Den "ärbara" kvinnan ska inte behöva leva i en relation till en man som psykiskt och/eller fysiskt misshandlar henne och "horan" får inte utnyttjas sexuellt, inte ens om hon själv accepterar detta mot betalning. Den analys av prostitutionen som vi gjorde i prostitutionsutredningen nästan 20 år tidigare var nu accepterad. Det finns en könsmaktsordning, ett patriarkalt arv, där mäns våld och utnyttjande av kvinnors kroppar osynliggjorts.

Kvinnofridsreformen som handlar om

kvinnomisshandel, prostitution, våldtäktsbrott, könsstympning och sexuella trakasserier synliggör det våld psykiskt och fysiskt som kvinnor som grupp kan utsättas för. Det är första gången i historien som kvinnorna i prostitutionen jämföras med andra kvinnor.⁶⁵ Den mångtusenåriga uppdelningen i ärbara och icke-ärbara kvinnor bryts. Hon som kallas "hora" och inte blivit sedd som någons syster, någons dotter, någons fru eller någons mamma blir en kvinna bland alla andra. Men den avgörande förändringen handlar om synliggörandet av mäns våld i privata relationer. Mannens "privatliv" har blivit politik.

Samhället vi alla lever i

Denna artikel har belyst framväxten av en könsköparlag under 30 år i Sverige, och fokus har därmed legat på säljaren och köparen, samt statens förändrade inställning. Men genom tiderna finns också profitören, den som för egen vinning utnyttjar andra. Det kan vara hallicken som kvinnan i prostitutionen har ett personligt förhållande till eller kopplaren som främjar "eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning." Till denna kedja av exploatering har ett nytt brott år 2002 införts i brottsbalken "människohandel för sexuella ändamål."⁶⁶ Det betyder att alla länkarna i prostitutions- och kvinnohandelskedjan idag är kriminaliserade i Sverige: köparna, hallickarna och kvinnohandlarna. Prostitution och handel med kvinnor kan på inget sätt skiljas åt, som fenomen betingar de varandra.

Vår samtid är motsägelsefull. Prostitutionen utgör till sin omfattning inte något stort problem, men dess kulturella påverkan är mycket starkare än för 30 år sedan. Vi kan stifta lagar mot den faktiska användningen av

kvinnans kropp, men hur skapar vi ett samhälle som inte präglas av "horans" närvaro?

"Horan" finns ständigt närvarande när kvinnor blir våldtagna. Hon såg ut som en "hora" därför har man rätt att göra vad man vill med hennes kropp. Hon finns i relationer där kvinnor blir misshandlade, med förklaringen att hon betett sig som en "hora." Hon finns i skolorna och när små flickor blir utsatta för sexuella övergrepp. Hon finns också i det hedersrelaterade våldet. Är dottern sexuell utanför faderns kontroll är det rätt att döda henne. Bildflödets förförelse i pornografin, masskulturen, reklamen och på internet uttrycker en besatthet i den sexualiserade kvinnokroppen. Men kunskapen om vad det innebär att vara till salu är något man oftast förnekar.

Prostitutionsmiljöernas könsstereotyper – den garanterade underordningen där kvinnor tillfredställer mäns sexuella behov och fantasier på bekostnad av sitt eget liv – bär på kunskap som gäller alla kvinnor. Louise Eek har i sin bok *Spelat liv* väl formulerat innebörden:

Varje dag och natt framträdde maktsituationen tydligt – men bara om man orkade se den. [...] Kvinnornas konstgjorda masker log mot gästernas primitiva hunger, vi log förföriskt utan sprickor. Masken sålde det mest privata, det som sexualiteten vanligtvis står för. Den tog över försäljningen av den egna kroppen vilket krävdes i denna tudelning som i en slags medveten schizofreni. Rollspelet krävde att jag var trovärdig inte bara mot gästerna utan även mot de kvinnor jag arbetade sida vid sida med.⁶⁷

Att sälja sin kropp för avköning kostar kvinnorna oerhört mycket. Själens förslits, själv-

känslan urholkas, självhatet växer och upplevs som en inre smuts:

Känslor ester överföll mig ibland och attackerade en glömd, gömd sårbarhet. Känslor av smutsighet trängde då och då upp i min totala ensamhet. Jag, nyss fyllda 19, skurade mitt sköte tills vattnet färgades blodrött. Jag stoppade ovala, vita vagitorier långt in i jadeportens omslutande värme.⁶⁸

Kunskapen om den inre förslitningen, identitetens försvagning, är viktig i debatten om sexualiseringen av det offentliga rummet. När kvinnors och flickors kroppar objektifieras och sexualiseras i marknadsföringen av varor och tjänster signaleras en kulturell kod av falsk identifikation. Det är som utbytbar kropp du har värde, inte som hel kvinna och människa! Signalering av kroppslig attraktion, tillgänglighet och exploatering är könsandelns och underkastelsens språk.

Att uppleva förändring

Paulina de los Reyes knyter begreppet skillnad, naturlig och önskvärd, till upplevelsen av tiden. Hur kan man då uppleva skillnad, att tidsandan faktiskt har förändrats?

Den 13 december 2004 gick jag på ett möte anordnat av Publicistklubben i Stockholm, ett diskussionsforum för publicistiskt verkamma personer. Luciakvällen i december skulle man diskutera Geijeraffären med anledning av en nyutkommen bok: *Makten, männen och mörkläggningen* skriven av Janne Mattsson och Deanne Rauscher.⁶⁹ Dagen före mötet hade Hans-Ingvar Johnsson, chefredaktör för *Dagens Nyheter* 1977 publicerat en stor artikel under rubriken "DN:s stora kris". Han inledde artikeln som en spelöppning för ett samhällsdrama:

Geijeraffären är ett politiskt och massmedialt drama av stort format. Akterna är många och bjuder ständigt på överraskningar. Röstläget är genomgående högt. Scenerna skiftar mellan tidningsredaktioner och politiska maktcentra. I kulisserna skymtar bordeller och sexklubbar. Hemligstämplarna dunkar och dementimaskinerna rasslar. Rollistan är utomordentligt intressant och innefattar ministrar och andra höga politiker, jurister och journalister.⁷⁰

Det jag egentligen är med om den där decemberkvällen är att jag bevittnar upplösningen av ett socialt tabu. Det tog 26 år från riksdagsdebatten 1978 innan frågan om politiskt ansvar skulle kunna diskuteras offentligt. Från att vara en het politisk fråga blev det en icke-fråga, en dold konsensus sätter dagordningen. Jag var 33 år när jag började arbeta som huvudsekreterare i prostitutionsutredningen och följde turerna kring justitieminister Geijer. Men jag hade inte den överblick över politik, rättsväsende och media som krävs för att förstå den tystnads kultur som följer av så kallade affärer med kombinationen män med makt, sexualitet, exploatering och/eller våld mot kvinnor. Den förståelsen har vi idag.

Offentlighet är själva förutsättningen för allt politiskt arbete, för att diskussionen kring samhällsfrågor skall kunna föras. Grunden för tystnaden kring Geijer-affären diskuterades under luciakvällen i Publicistklubben. Erik Eriksson, en av de programansvariga för *Studio S*-programmet 1978, ansåg att alldeles för många inflytelserika män skulle ha drabbats av skandalen. ”Stora delar av den ekonomiska, politiska och journalistiska makteliten var insyld i den bordellkultur som då bredde ut

sig i Stockholm.”⁷¹ En liknande tanke uttryckte Per Gahrton, en av två som gick emot den manliga hegemonin i riksdagsdebatten 1978. Han beskrev det som hände då som en ”unik kollektiv lockpåläggning.” ”Skälet var att män från alla partier var inblandade i bordellaffären. Det var en av de otäckaste saker jag har varit med om i mitt politiska liv.”⁷²

Sedan 1999 har vi en lag som förbjuder könsköp. Med en lagstiftning följer en tvingande öppenhet. Den rättsliga hanteringen skall vara offentlig, som en demokratisk möjlighet för alla att ta del av. Därför har vi nu också en ny medial öppenhet kring män i högre samhällsskikt som begår brott mot kvinnor: domare, läkare, militärer med flera är inte skyddade av sin omvärld. Problemen kring våld mot kvinnor, prostitution och människohandel är dock inte lösta för att man skapat adekvata lagar och placerat kvinnor i centrala maktpositioner. Detta är dock viktiga förutsättningar för samhällsförändring. Förtrycket, exploateringen och våldet mot kvinnor har fått ett politiskt språk. Dit har vi hunnit på 30 år.

Noter

- 1 Paulina de los Reyes, bang, *Feministisk kulturtidskrift* 1 2006
- 2 Svar på interpellation 1977/78:171 om utredning rörande ledande politikernas samre med den organiserade prostitutionen, m.m., Snabbprotokoll från riksdagsdebatterna 1977/78, Nr 141; 4 § Kvinnofrid, Snabbprotokoll från riksdagsdebatterna 1997/98:114.
- 3 Monika Adamsson: *När botten stack upp*, Gidlunds förlag 2004.
- 4 *Kärlek, makt & systemskap – 30 år av kvinnokamp*, utställningskatalog, Göteborgs stadsmuseum 2002.

- 5 Lena Lennerhed: *Frihet att njuta, Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*, kapitel 7, Norstedts 1994.
- 6 Lars Ullerstam: *De erotiska minoriteterna*, Zindermans förlag 1964; Jörgen Eriksson, *Svenska botten. En debattartikel om de sociala minoriteterna*, Stockholm 1965.
- 7 Jeanette Gentele: *Sexliberalerna röjer väg för pornografi och prostitution*, Ett onödigt ont, Ordfront 1978.
- 8 *Sexuella övergrepp*, SOU 1976:9, 1971 års sexualbrottsutredning
- 9 Maria-Pia Boëthius: *Skylla sig själv*, Liber förlag 1976.
- 10 Ibid. sid. 25.
- 11 *Sexuella övergrepp*, sid. 19, SOU 1976:9, 1971 års sexualbrottsutredning.
- 12 Gentele, 1978, sid. 69.
- 13 *Svarta affärer*, Malmö Socialförvaltning 1976.
- 14 Ibid. kap. 7.
- 15 Ulrika Westerlund: *Intervju med Erik Eriksson*, Situation STHLM mars 2004.
- 16 Gentele, 1978, sid. 57-58.
- 17 Deanne Rauscher och Janne Mattsson: *Makten, männen, mörkläggningen*, Vertigo förlag 2004.
- 18 "Carl Perssons promemoria tryckt i faksimile", Aftonbladet 2003-03-08.
- 19 Hans-Ingvar Johnsson: DN:s stora kris, Dagens Nyheter söndag 12 december 2004.
- 20 Studio S: Brott för miljoner, TV 2 1978-05-10, Komplet utskrift, AB Pressurklipp.
- 21 Svar på interpellation 1977/78:171 om utredning rörande ledande politikerns samröre med den organiserade prostitutionen, m. m., Snabbprotokoll från riksdagsdebatterna 1977/78, Nr 141.
- 22 Ibid. sid. 7.
- 23 Ibid. sid. 15.
- 24 Ibid. sid. 14.
- 25 Ibid. sid. 15.
- 26 Ang. dåvarande rikspolischefen Carl Perssons åtgärd att i augusti 1976 inormera regeringen om ledande politikerns samröre med prostituerade, m. m., Justitiekanslerns utredning 1978-06-01, Dnr 1225-78-23.
- 27 Peter Karlberg: *Palme ljög om bordellaffär*, Svenska Dagbladet 1991-10-05.
- 28 Utredning om prostitution m. m. kommitté-direktiv dir 1977:11.
- 29 *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp*, Betänkande avgivet av 1997 års sexualbrottskommitté SOU 1982:61.
- 30 Underdånigt betänkande angående Åtgärder för motarbetande af de smittosamma könsjukdomarnas spridning afgivet af Den af kungl. Maj:t den 6 nov 1903 för ändamålet tillsatta kommitté, 1910.
- 31 Anja Hirdman: *Den heliga elden*, C-uppsats Stockholms universitet avd. för Idéhistoria VT-94.
- 32 Sakkunniga, Arne Borg, socialdirektör i Stockholms kommun, Folke Elvien, polisintendent i Göteborg, Lars Grönwall, departementsråd i socialdepartementet, Rita Liljeström, docent i sociologi vid Göteborgs universitet, Sven-Axel Månsson, sociolog vid Lunds universitet och medarbetare i det så kallade Malmöprojektet, Anders Nelin, polismästare i Södertälje samt Tage Sjöberg departementssekreterare i socialdepartementet. Utredningssekreterare Michael Frühling, sociolog och Hanna Olsson, byrådirektör vid socialstyrelsen: de sakkunniga och sekreterarna i 1977 års prostitutionsutredning publicerade sitt utredningsmaterial i boken *Prostitution Beskrivning Analys Förslag till åtgärder*, sid. 44-45, 1981 LiberFörlag.
- 33 Ibid. sid. 49.
- 34 Ibid. kap. 9 *Det kärlekslösa patriarkatet*.
- 35 Ibid. sid. 300.
- 36 Ibid. sid. 301.

- 37 Ibid. sid. 303.
- 38 Ibid. sid. 558.
- 39 Inger Lindquist: Prostitution i Sverige, bakgrund och åtgärder, betänkande SOU 1981:71.
- 40 Frida Stéenhoff: *Den reglementerade prostitutionen*, Björck & Börjesson 1904.
- 41 Anna Wahl med flera.: *Ironi och sexualitet om ledarskap och kön*, Carlssons 1998.
- 42 Anna Wahl: *Den sexualiserande människan*, Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning, konferens 2004-11-16
- 43 ROKS 20 år 1984-2004, ROKS 2004.
- 44 *Kvinnofrid*, Huvudbetänkande av Kvinno vårdskommissionen, Del A SOU 1995:60
- 45 Ibid.
- 46 Stina Jeffner: *Kvinnojourkunska. En översikt av kvinnojourernas kunskap om sexualiserat våld, speglad mot aktuell forskning*, ROKS 1999.
- 47 Rätt att rösta 1919-1994 så fick kvinnor politiskt inflytande, Sveriges riksdag 1994.
- 48 Maud Eduards: *Förbjuden handling*, sid. 69, Liber 2002.
- 49 Dagens Nyheter 1992-06-03.
- 50 Aktionsprogram för kvinnofrid, Socialdemokratiska kvinnoförbundet 1993.
- 51 Britta Bjelle: "Arbete och strategier för kvinnofrid", ur 10:e Nordiska Kvinnojuristmötet 2000.
- 52 *Kvinnofrid*, Huvudbetänkande av Kvinno våldskommissionen Del A och Del B, SOU 1995:60.
- 53 Eduards, 2002.
- 54 Könshandeln, Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning, SOU 1995:15.
- 55 Ibid. sid. 227.
- 56 Intervju med Ingegerd Sahlström 2005-01-06.
- 57 Intervju med Inger Segelström 2003-12-16.
- 58 Könshandeln, Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning, sid. 227, SOU 1995:15.
- 59 Motion till riksdagen, 1997/98:Ju24 av Gun Hellsvik m.fl. (m), med anledning av prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.
- 60 Motion till riksdagen, 1997/98:Ju28 av Gudrun Schyman m.fl. (v), med anledning av prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.
- 61 Motion till riksdagen, 1997/98:Ju27 av Lars Leijonborg m.fl. (fp), med anledning av prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.
- 62 Motion till riksdagen, 1997/98:Ju31 av Rolf Åbjörnsson m.fl. (kd), med anledning av prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.
- 63 Motion till riksdagen, 1997/98:Ju32 av Birger Schlaug m.fl. (mp), med anledning av prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*; Motion till riksdagen, 1997/98:Ju29 av Ingbritt Irhammar m.fl. (c), med anledning av prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.
- 64 Riksdagens snabbprotokoll 1997/98:114, Torsdagen den 28 maj 1998.
- 65 Hanna Olsson: "Männen, lagen och prostitutionen", ur 10:e Nordiska Kvinnojuristmötet, *Strategier och kontrakt för ekonomi och kärlek*, lustus förlag 2000.
- 66 *Prostitution och handel med kvinnor*, Faktablad, Näringsdepartementet oktober 2004
- 67 Louise Eek: *Spelat liv*, Atlas 2001, sid. 73.
- 68 Ibid. sid. 74.
- 69 Rauscher och Mattsson, 2004.
- 70 Dagens Nyheter, 2004-12-12.
- 71 Dagens Nyheter, 2004-12-14.
- 72 Ibid.

Nyckelord

prostitution, prostituerad, lagstiftning, könsköp, Kvinnofrid

Keywords

prostitution, prostitute, legislation

Summary

From male privilege to crime: The debate on prostitution in Sweden during the last 30 years by Hanna Olsson, psychotherapist, author and honorary doctor at Umeå University, Sweden.

The Swedish legislation concerning prostitution is the result of thirty years of cooperation between the women's movement and growing parliamentary support, Hanna Olsson argues in this article.

The politicisation of women's issues in the 1970s included the question of prostitution. In an era when the ideas of equality and equal rights were central political concerns, prostitution was viewed as an expression of the exploitation of women in patriarchy. However, the early official inquiries into the phenomenon of prostitution, and all parties involved (prostitutes, pimps, landlords, clients), were controversial. The aims of the activists and some of the inquirers clashed with the implicit and explicit wants of the politicians. Several incidents unravel at the same time, raising public awareness of the issue. An inquiry into the lives of prostitutes in Malmö was published, a TV programme addressing prostitution in several episodes was broadcast, and at the same time a scandal and an attempted cover-up unravelled where, among other high ranking men, the minister of justice was found to be involved in purchasing sex.

During the last years the feminist interpretation of prostitution as incompatible with the ideas of women's rights has become all the more accepted even in political circles, most clearly this shift has taken place in the social democratic party and its strong women's organisation. The official stand today is that prostitution is to be considered as an expression of wider phenomenon of violence against women

and that the offending party in the purchase of sexual favours is the man/buyer.

Hanna Olsson

Heleneborgsgatan 40, 6 tr
117 32 Stockholm
hannaolsson@telia.com